

Masové vědomí o literatuře?

Dnes vstupujeme do romského dne. Romská literatura, stejně jako jiné malé literatury, vábí téměř výlučně nadšence. Dnešní literární nadšenci se dělí na dvě skupiny: Zprvė jsou to ti, kteří se uchytí na vysokých postech a požívají materiálních výhod z toho plynoucích; ty nezajímá skutečnost, dělají literaturu z literatury, píší proto, aby psali. Smutnější je situace čistých nadšenců, božích hovádek, kteří obdivují a napodobují geniálního autora, svou modlu.

Co mají tyto dvě skupiny společného? Totální odtržení od praxe. Literatura dnes není předmětem zájmu mas. Pokud neobhájíme, proč by měla být, může se stát, že se sice budeme kochat vlastní výlučností, ale někde pod mostem a s lahváčem v ruce, protože místa učitelů češtiny budou pro nedostatečnou poptávku zrušena. (Ještě jste neslyšeli, že budoucnost patří technickým a přírodovědným oborům, že se z předmětu český jazyk stane výchova k efektivní komunikaci a literární výchova bude jako volitelný seminář určena pro pár asociálních ztroskotanců?) Donekonečna se můžeme utěšovat tím, že estetickou hodnotu lze poznat, ale ne sdělit a s tím, kdo to odmítá akceptovat, se nemá cenu bavit. Uzavíráme se tak ovšem do intelektuálního ghetta. Než respektovat pouze setinu Čechů a cvičit své intelektuální svaly na kritice Blesku a Novy, vymysleme raději, jak pro literaturu, svůj celoživotní koníček, nadchneme co nejvíce lidí, případně jak obhájíme její existenci. Pokud budeme podobné myšlenky ignorovat, zůstaneme hrdými intelektuály, ale budeme žít jako poustevníci, protože naši „schopnější“ kolegové nás od koryt odstaví.

Mezi vzdělanci, kteří se zabývají malými literaturami (romskou, slovenskou, lužickosrbskou, ale i třeba tibetskou apod.), jsou mnozí, kteří za průměrného představitele národa, jehož literaturu zkoumají, považují Eleny Lackovou, Dominika Tatarku, Jurije Brězana. Když se obyčejnému člověku vyznáme z lásky k lužickosrbské literatuře, budeme (možná) za blázny. Když se skinheadovi vyznáme z obdivu k Eleně Lackové, skončíme v lepším případě v nemocnici. Ovšem na kruciólní otázku, jak tento stav zlepšit a zpřístupnit poznání jiných kultur, nechce nikdo odpovědět. Slyším-li názor, že tisk by měl dělat to či ono, uvědomuji si tím intenzivněji, jak jsou někteří odtrženi od praxe a nerespектují současnou společenskou situaci. Zdá-li se jim znalost jiných kultur samozřejmá, staví se – a bohužel se budu opakovat – do ghetta.

Vyvažme svoji nepraktičnost a úzkou specializaci. Při svém konání nemysleme jen na tisíc intelektuálů v této zemi, neberme je za reprezentativní vzorek populace. Avšak i svou práci přitom nemůžeme učinit pochopitelnou úplně pro každého. Nedostaňme se k povšečnosti a zjednodušování.

Filipika proti počasí

Po dvou dnech strávených v Sobotce cítíme potřebu vyjádřit se k poněkud obecnějšímu jevu, který ovlivňuje všechny návštěvníky festivalu, bez rozdílu věku, pohlaví a politické orientace. Máme na mysli **počasí**. Tento proradný přírodní jev totiž patří k festivalu stejně tak, jako recitační dílny, divadelní představení nebo filmové projekce, a proto jej podle našeho názoru nelze nechat bez komentáře.

Redakce časopisu Splav! proto vyjadřuje zásadní nesouhlas s dosavadním průběhem soboteckých klimatických změn. Nelze již nadále tolerovat ani vytrvalé, ani občasné deště, provázené zcela absurdní a nevkusnou zimou; nelze se otrocky podvolovat neustále hrozičímu teroru srážek; nelze si egoisticky užívat ojedinělého slunečního paprsku s vědomím, že může každou chvíli vyhasnout. Je to známý a laciný trik počasí: ukázat na krátký čas svou přívětivou tvář, vylákat lidi ven – „napolje“, jak říkají jižní Slované – a poté je nemilosrdně překvapit deštěm, studeným větrem nebo nejlépe obojím. Je to hnus! Copak se sluší, aby na začátku července, v době, kdy si desítky mladých lidí na Šrámkově Sobotce užívají první dny svých zasloužených prázdnin, denně pršelo a teploty byly stejné jako v dubnu?

Nikoliv! My si přejeme, ba co dím, my požadujeme, aby se počasí v příštích dnech rapidně zlepšilo a teploty aby se konečně ustálily na skutečně letní výši. Chceme opravdové letní dny plné slunečné jistoty a pohody, chceme teplé, suché noci; naopak nechceme mokro, kaluže na chodnicích a rozhodně se již nechceme klepat zimou.

Pokud souhlasíte s našimi požadavky, nenechávejte věc náhodě a protestujte s námi. Uvidíte-li nebezpečný mrak, dívejte se směrem k nebi s výhrůžným pohledem a s kletbou na rtech. Zdá-li se vám sluneční svit slabý, podpořte jej vzýváním a toužebným vzdychem. Recitátoři všech dílen – spojte se!

Radek Schich

JÍDELNÍČEK

Snídaně: Sýr, máslo, med, rohlík, ovocný čaj

Polévka: Hovězí polévka s masem a rýží

Oběd: Cikánská hovězí pečeně, knedlík

Večeře: Kuře z údolí Romů, kuskus

Redakce:

Lucie FERENZOVÁ, Jan HON, Jan CHROMÝ, Jiří JANUŠKA, Judita KABZANOVÁ, Marie KANTÚRKOVÁ, František MARTÍNEK, Alena NOVÁKOVÁ, Lukáš NOVOSAD, Pavel PELC, Radek SCHICH, Ondřej ŠMEJKAL, Nelly VOSTRÁ

Splav! vychází za přispění Studentské rady Studentského fondu FF UK.

Sazba byla provedena programem T_EX.

PROGRAM

09.00

Romská literatura, doc. PhDr. Milena Hübschmannová

Přednáška
sál spořitelny

11.00

Představení Multikulturního centra Praha

Jarmila Hanuah Čermáková, Jan Slepčík
sál spořitelny

13.30

Seminář s doc. PhDr. Milenou Hübschmannovou
sál spořitelny

15.00

Interpretační dílna doc. Josefa Vojvodíka
zahradka Šrámkova domu

15.00

Elena Lacková - Žužika
Poslech rozhlasové hry
Režie Josef Melč
Šrámkův dům

16.15

Diskuzní klub pod vedením Josefa Šlerky
zahradka Šrámkova domu

17.00

Linozářez
Vernisáž výstavy Ondřeje Skaláka
knihovna – Galerie na schodech

19.00

Frontátvonulás, podle písni od Tamás Cseh
Divadlo Nyekk ze Slovenské republiky, bude simultánně tlumočeno
městské divadlo

21.30

Lars von Trier: Europa
promítání filmového klubu
Městské divadlo v Sobotce

Nevědomost nás Čechů

Rozhovor s doc. PhDr. Milenou Hübschmannovou, vedoucí Kabinetu romistiky při Indologickém ústavu FF UK.

Dovolte mi, abych se Vás zeptal na nejdůležitější kulturní či politickou událost za poslední rok z Vašeho pohledu.

To je velmi těžké, protože já jsem soustředěná na Romy. Když vám teď budu něco povídat, tak to, co mě zaujalo v poslední době. Loni ve Vidni pořádal indický guru svými Mahéšvaránanda seminář týkající se udržitelného rozvoje ve světě. Bylo to věnováno Mahátmovi Gándhímu. Jednak Gándhí razil cestu nenásilí, ahimsy, což je dneska tak *nesmírně důležité* – když jsme obklopeni terorismem a terorismem se odpovídá na terorismus, je potřeba hledat nějakou jinou cestu, a Gándhí jinou cestu ukázal. Druhá věc je znečišťování ovzduší, ale nemyslím tím jenom znečišťování ovzduší fyzického, ale i psychického, televizní programy, náplň novin... Je to něco, co uspišuje nejen konec civilizace, ale konec lidstva. Ať přijdu kamkoliv do restaurace, do hospody, do kavárny, neexistuje, aby někde bylo ticho, všude hraje nějaká příšerná hudba. Smysly jsou neustále zahlcovány velmi *průměrnými, průměrnými, průměrnými* impulsy. Neustále jsme provokováni něčím, co je agresivní a podprůměrné, v nejlepším případě průměrné. A na tom festivalu se sešli reprezentanti různých náboženských směrů, humanitárních organizací, politici, filozofové... Byla jsem nesmírně nadšená, že tam mezi špičkami byl přítomný Rom, a sice pan Dragan Jevremović, předseda romského parlamentu v rámci Mezinárodní romské unie IRU.

To byla jedna věc. Před třemi nedělemi jsem byla s několika studenty v Brně, kde je výstava fotografií amerického fotografa Chada Evanse Wyatta. On je napůl černoch a ví, co to znamená být příslušníkem minority. Ta výstava je výjimečná, protože nefotografuje exotiku, věci, které jsou pitoreskní, třeba osady, ale fotografuje Romy, kteří v této společnosti hrají na jedné straně nějakou velmi důležitou roli etnoemancipační a na druhé straně reprezentují možnost méně konfliktní komunikace s většinovou společností, protože jsou zakomponováni v jejích strukturách. Na fotkách je třeba vynikající hudebník pan Horváth. Nebo pan Zima, toho já si úžasně vážím, žil celý život v osadě a v šedesáti letech začal studovat vysokou školu. Potom Jana Horváthová, ředitelka Muzea romské kultury, ta vystudovala dvě vysoké školy. Její manžel, Rom, je náš přední kardiolog. Není asimilovaný Rom, umí romsky, vyrůstal v romské rodině, je determinovaný svým jazykem, a přitom česky umí výborně.

Co myslíte, kolik lidí z romských elit, z nositelů etnoemancipační role, zůstalo v Česku? Mnozí se cítili ohroženi a právě pro romskou elitu nebyl problém emigrovat. O této možnosti byli určitě informováni dříve, než se běžným Romům otevřela cesta do Kanady a později do Anglie.

Nepovím vám přesně, kolik lidí tady zůstalo, ale můžu říct, že emigrovalo množství mých osobních přátel, lidí, které znám čtyřicet padesát let. V mírnějším období asimilační politiky za komunismu hrály důležitou roli folklorní soubory. V roce 1988 vyhrál na Strážnici romský pořad sestavený a režírovaný doktorem Ščukou první cenu – a soubor Khamoro je na dnes na Novém Zélandu, Perumos v Belgii. Moji romští studenti, kteří patřili ve školním roce 95/96 k nejlepším uchazečům o romistiku, mi odjeli v prvním semestru do Kanady. Margita Reiznerová, vynikající básnička, je dneska v Belgii. Když byla tady, byla předsedkyní Sdružení romských autorů a založila časopis Romano gendalos. Přitom to byla žena, která neměla žádné vysoké vzdělání, narodila se v roce 45 na Slovensku v osadě. To, co dokázala, je prostě neuvěřitelné. A Ilona Ferková, skvělá autorka, se teď vrátila, ale pět let je ztracených, protože byla v Anglii.

Myslíte, že pokud se Romové dostanou do elity, pomáhají Romům jako vzory, nebo tím, že napravují názor většinové společnosti?

nosti na Romy?

Nějaký filozof, mám dojem, že to byl Berkeley, řekl “Existovat znamená být vnímán”. Existuje-li něco, o čem nevíte, tak to nefunguje. Začne to fungovat, až když o tom víte, když si uvědomíte hodnotu toho. Pokud se o těchto lidech neví, nepomáhají ani tomu ani tomu. Pokud se o nich ví, tak pomáhají i tomu i tomu. V tomto smyslu je výstava, kterou jsem uvedla, velmi důležitá. Je to jedna z perfektních akcí Muzea romské kultury, ale kdo o ní ví? Kdo vůbec ví, že nějaké Muzeum romské kultury existuje?

Většinová společnost neví o těchto lidech vůbec nic. Když se na ulici řekne Rom, lidé v nejlepším případě odpoví, že znají pár případů slušných Romů...

A je nejhorší, že o nich řeknou “Ty jsi tak slušný, že se o tobě ani nedá říct, že jsi cikán”.

Kdo by měl o akcích, jako je výstava Wyattových fotografií, informovat?

Podle mého názoru do veřejnosti nejvíce proniká televize. Také nějaký tisk, třeba Mladá fronta dnes nebo Lidové noviny. Blesk nečtu, k němu se nemůžu vyjádřit. Ale když vycházejí jak v Lidových novinách, tak v Dnes celostránkové články o významných českých nebo světových osobnostech, o Baťovi, Čapkovi, Masarykovi, Komenském, Heyrovském, tak proč by se nemohla udělat série slavných osobností romských, a to nejenom v Čechách a na Moravě, ale světových. Teď se zeptám já vás. Kdo byl János Bihari?

No, neví.

Nevíte, dobře, Jánosze Bihariho neznáte. Kdo je Roza Taikonová? Nevíte. Kdo je Matéo Maximoff? Nevíte. Dobře. Kdo je Seferino Jiménez Malla el Pelé. Tak nevíte? No to byste mohli vědět. On byl roku 1997 papežem svatořečen, je to první romský svatý. Mám vás zkoušet dál?

Samozřejmě že ne.

Ještě řeknu posledního. Řekněte mi, kdo je Alexandr Germano. Taký ne, dobře. Stydíte se?

No...

Nemáte proč se stydět. Byl byste se to býval měl učit ve škole. Stydět by se měla škola, která vás to nenaučila.

Potom Vám odpovím protiotázkou: Když se učí české dějiny, kolik zmínek by se v nich mělo činit o Slovácích, kolik tam dostat Poláků, kolik tam dostat Sudetských Němců, jak učit o Lužici a Slezsku, které strašně dlouho patřily k českému království...

No tak já myslím, že o Slezsku se učí, ne?

O Slezsku se učí, že Marie Terezie ho pustila Prusům. Ale mně spíš přijde, že se nemůžeme soustředit jenom na Romy, ale měli bychom v hodinách občanské nauky informovat o všech významnějších národnostních menšinách, které dnes na svém území máme. Vedle Romů by to samozřejmě byli Vietnamci, Rusové, Ukrajinci.

Máte do určité míry pravdu. Jistěže by Češi měli vědět něco o třeba vietnamské literatuře, aby si nemysleli, že Vietnamci jsou jenom podvodníci, kteří prodávají falšované značkové zboží. Ale na druhé straně všechny tyto národnosti jsou menšiny, které mají svůj stát. To znamená, že každý, byť by základní informaci měl vědět, má možnost dostat se ke zdrojům informací, kterými zásobuje celý svět ten dotyčný stát.

Ano, k Rusku je toho k dispozici dost, k Vietnamcům už méně.

K Vietnamcům už je toho málo, ale máme tady Orientální ústav... Čím větší je ignorance a informační propast, nevědomost Čechů,

o to víc by těch informací mělo být. Jedině to může přispět k lepšímu porozumění. Je to vzájemné, protože otevřenější, pozitivnější přístup české veřejnosti motivuje Romy, aby se oni sami snažili o pozitivnější přístup vůči Čechům.

Ano. Obávám se však, že snaha informovat o romské menšině končí buď u takových případů, že romské muzeum zpronevěřilo nebo nezpronevěřilo tolik a tolik korun –

Což není pravda.

- ano, ale pak to končí buď u podobných informací, nebo u toho, že děláme něco, co je úplně neškodné a politicky korektní, třeba vydáme svazek romských pohádek. Nebo až u věcí, které mohou být vnímány jako násilné, programové, na objednávku. Pokud se ve stupidních televizních seriálech, jako třeba v Nemocnici na kraji města, objevují černobílé postavy Romů, není to kontraproduktivní?

Ale já nemluvím o tomto typu informací!

Já vím, že ne, ale snaha informovat veřejnost tam sklouzává.

Ne, pro boha dobrého. Je opravdu kontraproduktivní, když někdo, kdo o Romech vůbec nic neví, se ve jménu šíření pozitivních informací snaží dát tam něco, co je romantické, co je opět nepravdivé. Nemluvím o tomto typu informací: vždyť nejenom Češi, ale i Romové by se měli dozvědět něco zásadního o dějinách Romů. Ale zase ne z publikací, ve kterých jeden autor opakuje po druhém něco, co je neprověřené, co je falešné.

Já jsem měl na mysli širokou vnitřní obec. Ta nebude číst o fotografování Romů v Respektu, bohužel, bude se dívat na Nemocnici. . .

No, já se k tomu nevyjádřím, protože jsem se na tenhle seriál nikdy neřadil. Jenom můžu říct, že by například měl být vyslán dvacetiminutový pořad věnovaný výstavě pana Chada Wyatta, třeba rozhovor s ním, proč významné Romy fotil. Fotografie je 88, z toho je asi 38 vystavených v Muzeu romské kultury. Kdyby si vybrali deset lidí z těch, které on nafotil, a kdyby s nimi udělali rozhovor. Kdyby třeba přečetli báseň Tery Fabiánové, která byla v metru v cyklu Poezie pro cestující. Nám pak přicházely dopisy od neznámých lidí, kteří psali, že Terčina báseň je na úrovni Seiferta a že by ji rádi poznali. Rozumíte?

Nepochybně jste idealistka, protože tohle vždycky budou pořady pro menšiny. Čistě romský magazín teď Česká televize nevysílá, běží jen "interkulturní pořad" Velký vůz. Český rozhlas plní úkol vysílat pro menšiny. Je ještě nějaké jiné vysílání pro Romy?

Existuje fantastické rádio Rota, internetové vysílání. Dělají si to *absolutně* sami Romové. Jsou tam dvě Romky, které mluví romsky, česky a anglicky, vysílá se tam romská literatura a mají ohromný ohlas z ciziny.

No, bohužel se o nich bude vědět hlavně v cizině...

U nás se o tom neví, ale plní to tu etnoemancipační funkci.

Která nakladatelství vydávají něco pro Romy, v češtině nebo snad v romštině, a co je pro větší čtenářskou obec?

Je problém, že do konce roku 89 byla asimilační politika. Byla přerušena obdobím po Pražském jaru, kdy tři a půl roku fungoval Svaz Cikánů-Romů. Jakmile začali Romové požadovat nějaký politický status, ani ne národnost, jen zakotvení práv Romů do Ústavy, byl okamžitě Svaz Romů zrušen. Ale Svaz Romů udělal *obrovskou* věc, protože *poprvé, poprvé, poprvé* v historii se začalo veřejně objevovat romské psané slovo, na stránkách zpravodaje Romano l'il.

Publikovat se začalo až v roce 1990. Od té doby vyšlo relativně velké množství knih, většinou dvojjazyčných. Margita Reiznerová, sama Romka bez valného vzdělání, založila a asi čtyři pět let vedla nakladatelství Romaň čhib, Romský jazyk. Sama vydávala brožurky romských autorů, skvělých, absolutně skvělých. První čtyři byly psané jenom romsky a tři dvojjazyčně. Bylo to něco neuvěřitelného, protože většina z těch Romů, jejichž díla vydala, byli amatéři, neměli žádné velké vzdělání, rozhodně ne literární. Svým způsobem to bylo pozitivní v tom, že neměli precendens, psali skutečně ze srdce, psali to, co potřebovali sdělit. Psali absolutně originálně a v tom je velká hodnota většiny romské literatury. Nakladatelství Fortuna vydává pro Romy pedagogickou literaturu. Pak Triáda vydala Eleny Lackovou, ale jenom v češtině.

Nevíte, v jakém nákladu?

To nevím. Ale vím, že teď vyšla reedice, takže patrně náklad prvního vydání byl dost malý. Knihkupci to dlouhou dobu nebrali na prodej. Vysvětlíte mi to, proč. Buď se báli skinů, nebo si mysleli, že romskou literaturu neprodají.

Myslím, že se báli toho, že to neprodají.

Teď je to snad o trochu lepší. Další nakladatelství vedla paní doktorka Oliva Pechová, kunsthistorička, a ta vydala v roce 1991 nebo 92 asi tři nebo čtyři dvojjazyčné knížky. Ale to vůbec nešlo do obchodu, ona není obchodnice. Knížky distribuujeme asi tak, jako čeští obrozenci distribuovali českou literaturu. Romům, kteří nemají peníze, to dáváme zadarmo, těm, kteří peníze mají, to prodáváme. Je to v knihovnách, tam si to lidé můžou přečíst. Nakladatelství Signeta vydalo už dvě dvojjazyčné knížky, povídky Agnesy Horváthové a Vladislava Halušky, to jsou spíš pohádky. Do jaké míry se to dostane do knihkupectví, to nevím. A teď vyšla skvělá knížka Vlada Oláha, jeho druhá básnická sbírka, jmenuje se Khameskere čhave, Děti slunce, jsou to originální básně v próze s reminiscencemi na jeho dětství v osadě.

Literatura jakých žánrů má u Romů ohlas, co výpravné věci, povídky ze současnosti, nebo pohádky a paměti? A co lyrika s akcentem romství?

Co já vím, mají Romové velice rádi poezii Janka Horvátha. On dlouhou dobu pracoval jako novinář, bydlí v Bílovci a v Ostravě pracuje jako romský aktivista. Je to taková buditelská poezie a tu mají Romové hodně rádi. Ale žádný výzkum udělaný nebyl. Já to vím podle svých přátel nebo podle toho, s čím se setkávám.

Vydáváme časopis Romano džaniben a v každém čísle se snažíme prezentovat vedle romských spisovatelů i nějakého romského výtvarníka, což jsou většinou samouci, a v posledním čísle jsme měli skvělou rakouskou Romku Čēju Stojkovou. Má opravdu nádherné věci, měla několik výstav v Japonsku a zajímavé je, že zejména tam se líbí její práce. Takže jezdí do Japonska jako třeba já do Vršovic, a možná častěji, protože já do Vršovic nejedím... A v posledním čísle jsme uveřejnili legendu jednoho skvělého a bohužel předčasně zesnulého básníka Franty Demetra. Umřel v Belgii. Taky byl jeden z těch, co emigrovali, možná že by nebyl umřel, kdyby zůstal tady. A to je legenda jako o Zlatém Sidorkovi, putování Romů z Indie a k tomu milostný příběh. Je to opravdu krásné a Romové brečí, když to čtou. Teď tu byla jeho dcera z Belgie a prosila já nevím o kolik čísel, distribuuje to romským emigrantům v Belgii. Taky jsem to posílala Romům na Nový Zéland.

Když vydáváte dvojjazyčně, nalézáte nějaký ohlas mezi Čechy?

Když si to Čech koupí, když o tom časopise ví...

Co se epiky týče, žije ještě dnes na Slovensku původní romské vyprávění pohádek, kdy se celá osada sejde...

Už málo, už to bohužel není, co to bývalo. Měla jsem ještě tu čest, to štěstí, to požehnání to poznat. Bylo to něco tak *nádherného*, to se nedá popsat. V posledních letech se už nevyprávějí pohádky, ale spíš příhody ze života, což je takový poloformalizovaný žánr. A zase se hodně debatuje o osudu Romů, o osudu jazyka, o současné situaci.

Jak se dívají Romové na uplatnění svého jazyka v literatuře? Kolik se jich vzdalo publikování v romštině? Dělíme literaturu na českou a romskou podle jazyka, podle tématu, autora nebo jinak?

To je velice zajímavá otázka. Existuje romská literatura psaná romsky – ovšem mohl by se vyskytnout třeba nějaký Nerom, který by psal romsky – a literatura psaná Romy, ale česky.

Jaký je poměr literatury psané romsky a psané česky?

Romů, kteří píšou romsky, je zatím víc. Zrovna nedávno měla prezentaci své knihy *Nechci se vrátit mezi mrtvé* Erika Oláhová. Píše opravdu skvělé povídky. Trošku romsky umí, ale líp se vyjadřuje česky. A teď mám jednu romskou studentku, Janu Hejkrlikovou, které je asi 45 let. Jako dítě mluvila romsky, jenže potom měla za manžela Čecha a dlouho žila jenom v českém prostředí, takže se jí čeština stala bližší. Teď se k romštině vrací, ale pořád píše česky líp než romsky. Zajímavá je Agnesa Horváthová, která byla vychovaná slovensky. V šestnácti letech se vdala do komunity tradiční, takže se jí romština během dvou tří let stala vlastně mateřským jazykem. Začala psát v nějakých dvaapadesáti letech a píše se jí v romštině lépe než česky.

A jde někdy, když Rom píše romsky a umí oba jazyky, vyloženě o program?

Jak u koho. Sama bych chtěla vědět, jak to je u Agnesy. V té knížce je úvod, ve kterém jsem s ní o tom mluvila. Myslím, že u ní je to tak fifty fifty. Píše romsky, protože je Romka.

Nesmírně zajímavé je to u Franty Demetra. Byl Bohem nadaný. Uměl líp – no nemůžu říct česky, protože vyrůstal v rusínské vesnici – tedy rusínsky, byl to východoslovenský rusínský dialekt. První psaná abeceda, kterou se naučil, byla azbuka. Uměl rusínsky, slovensky, česky, romsky. Školu dokončil v Čechách, tak snad češtinu uměl, řekla bych, líp než romštinu. Ale on psal programově romsky. S jazykem si dával úžasnou práci, přemýšlel nad každým slovem, aby bylo krásné, aby jeho styl byl krásný.

Jak vypadá státní podpora romské literatury, dají se na vydávání knih získávat prostředky z grantů?

Musel byste se zeptat nakladatelů, ale paní Pechová určitě žádný grant nedostala, ta chudák *prodala zahradu*, aby mohla vydat romskou knížku.

Takže existují lidé, kteří vydávají na koleně a z vlastních prostředků, dotují knihy sami.

Nějakou podporu snad získala Margita Reiznerová pro svoje Romaňi chib. Nevím, jestli Signeta něco dostala, Triáda určitě ne.

Je známe, že většina českých Romů českých předválečných Romů zahynula v koncentračních táborech a že sem přišli Romové ze Slovenska. Co myslíte, co jsme ztratili vyhlazením českých Romů?

To je velice těžká otázka, takové co by kdyby. Mám mezi českými Romy dobré přátele, třeba pana Čenka Růžičku. Ale většina z původních Romů byla asimilovaná, protože se po strašné válečné zkušenosti báli mluvit romsky.

Tak se Vás zeptám, co tady bylo.

Něco vám můžu říct. Romové neměli příležitost vydávat, ale co se podporovalo, byly překlady Bible do romštiny v zájmu misionářských aktivit. U nás vyšel v roce 1936 překlad Skutků apoštolských do moravské romštiny. Přeložil je Antonín Daniel, kterého jsem ještě měla čest znát. Dneska by mu bylo devadesát let. Byl učitel, jeden z mála Romů, kteří vystudovali vysokou školu.

Ve vzpomínkách Eleny Lackové se objevují narážky na pnutí mezi malými skupinami Romů. Tematizují se nějaká pnutí mezi těmi českými Romy, kteří tady zůstali po válce, a mezi těmi, kteří přišli ze Slovenska, nebo se problémy týkají rozdílů tří etnických skupin Romů na našem území?

Ano, v literatuře se tematizuje autodiferencování, rozlišování podle barvy pleti. Píše o tom Lacková v *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Je to interiorizovaný postoj majoritní společnosti. U Čechů vede hranice identity třeba mezi vesnicemi nebo náboženskými skupinami. U Romů vede trošičku jinudy, mezi rody nebo subetnickými skupinami, ale je tady ještě jiná rovina, kde se rozdíly čím dál víc překlenují. Rovina sdílené kultury, která se dostává z chatrčí a karavanů na platformu mezinárodních romských setkání – festivalů, kongresů.

Na závěr: Jak je to s rasismem u nás a v sousedních státech?

To vám těžko můžu říct.

Kde je to horší, co třeba na Slovensku. . .

Je to hrozně těžké, souvisí to s celkovou situací společnosti. Když je společnost na tom špatně po ekonomické, politické, etické stránce, tak jsou i ty menšiny na tom špatně, protože se kanalizují problémy společnosti na toho nejbezbrannějšího, na obětího beránka. Slovenská společnost na tom není dobře, je na tom patrně hůř než my, rozhodně po socioekonomické stránce. Rasismus vůči Romům je tam výrazný. Ovšem nechci generalizovat, jsou tam nepochybně lidé, kteří nejsou rasisté.

Děkuji za rozhovor.

Doc. PhDr. Milena Hübschmannová se narodila roku 1933 v Praze. Vystudovala indologii na Filozofické fakultě UK. Pracovala jako redaktorka Československého rozhlasu a jako odborná pracovnice v Akademii věd. V letech 1969-1973 působila ve Svazu Cikánů-Romů. Dnes je vedoucí Kabinetu romistiky při Indologickém ústavu FF UK. Je spoluautorkou Romsko-českého a česko-romského slovníku a vydavatelkou řady děl romské literatury, vydává prestižní romistický časopis *Romano džaniben*.

Za rozhovor děkuje František Martínek

Romská literatura v ČR

Počátky romské literatury v Čechách a na Slovensku spadají do období mezi lety 1969–73. Výjimku tvoří ojedinělý fenomén *Eleny Lackové (1921–2003)*, první romské spisovatelky v Československu vůbec, která svou první divadelní hru *Horiaci cigánsky tábor* napsala již v roce 1945 a v následujících letech ji také na Slovensku úspěšně zinscenovala. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dochází díky dočasnému celkovému uvolnění politických a společenských poměrů v ČSSR k etnickému sebeuvědomování Romů, manifestovanému založením první organizace Romů

v ČSSR, Svazu Cikánů-Romů. Součástí tohoto etnoemancipačního procesu byla i silící snaha o zachování a další rozvoj romské kultury. V době existence Svazu vznikla veřejná platforma, na které bylo možné tuto kulturu alespoň částečně prezentovat, zpravodaj *Romano lil* (Romský list). Na jeho stránkách se začaly objevovat první romsky psané texty, fejetony i povídky. Z budoucích významných autorů zde své práce poprvé uveřejnili například *Tera Fabiánová* (nar. 1930), *Andrej Giňa* (nar. 1936) a *František Demeter* (1948–2003). Tyto první romské literární útvary se staly vzorem a inspirací pro další Romy, kteří tak objevili možnost sdělit své pocity a názory literární formou, a navíc v romském jazyce, který byl ze strany státu nadále znevažován a chápán jako brzda „žádané“ kulturní a společenské asimilace Romů.

Používání romštiny v písemném projevu bylo naprosto novým jevem. To se odráželo i na přístupu jednotlivých autorů k psané formě jejich mateřštiny. Zatímco někteří začali psát romsky rovnou, takový Andrej Giňa psal zpočátku jen česky, později česko-romsky a posléze už jen romsky. Potíže, se kterými se při používání psané romštiny autoři museli vypořádat, vyplývaly do určité míry i z toho, že do začátku sedmdesátých let neexistovala žádná pravidla romského pravopisu, podle kterých by se mohli při převodu mluvené romštiny do její písemné podoby řídit. Závaznou písemnou normu slovenské romštiny přijala Jazyková komise při Svazu Cikánů-Romů až v roce 1971, přičemž nejstarší autoři psali již od šedesátých let. Tato pravidla jsou s malými změnami platná dodnes.

Vydávání zpravodaje *Romano lilu* však bylo ukončeno spolu s násilným zrušením Svazu Cikánů-Romů v roce 1973 v souvislosti s postupující normalizací a v důsledku stále silnějších společensko-politických ambicí Svazu (členové Svazu například žádali, aby Romové získali v ČSSR status národnostní menšiny). Romští autoři, kteří dosud publikovali, i ti, kteří během tříleté existence časopisu *Romano lil* publikovat nestihli, přišli se zrušením *Romano lilu* o jakoukoli možnost zveřejňovat svoje práce.

Další romské literární texty mohly spatřit světlo světa teprve na začátku osmdesátých let, kdy se romská kultura opět směla objevit na veřejnosti, především v rámci aktivit svazáckých organizací a folklorních souborů písní a tanců. Původní romské hry začalo hrát i nově vzniklé romské divadlo *Romen* v Sokolově. Tuto kulturní činnost umožnila změna dobové politické atmosféry. Na konci osmdesátých let se dokonce romským aktivistům podařilo znovu získat částečný podíl na přípravě státní politiky vůči Romům. Mezi významné autory, kteří začali psát a publikovat v této době, patří například nyní světoznámá romská básnířka *Margita Reiznerová* (nar. 1945), básníci *Jan Horváth* a *Vlado Oláh* (nar. 1947). Během sedmnácti let, které uplynuly od zrušení Svazu Cikánů-Romů do roku 1990, vyšly však pouze čtyři publikace, které se věnovaly literární tvorbě Romů v ČSSR, všechny navíc jen jako neprodejný materiál.

Posledním průlomovým okamžikem je tak pro romskou literaturu v Čechách a na Slovensku rok 1989, kdy se romským autorům otevřela možnost volně publikovat. V listopadu roku 1990 bylo založeno *Sdružení romských autorů*. Jeho předsedkyní byla jednohlasně zvolena Margita Reiznerová. Ta na ustavujícím zasedání shrnula poslání romských autorů takto: „Je nanejvýš nutné a potřebné nadále uchovávat, rozvíjet a obohacovat naši překrásnou kulturu a tradice.“

Na počátku devadesátých let začalo pracovat romské nakladatelství *Romaňi čhib*, díky jehož činnosti vyšla díla několika romských autorů. Stěžejní roli v publikaci romské literatury však se-

hrály a i nadále hrají romské noviny a romské a romistické časopisy (především *Romano Hangos*, *Romano Kurko*, *Romano džaniben*). Knižně vyšlo v Čechách od roku 1990 několik desítek titulů romských autorů, zpravidla v dvojazyčném vydání, bohužel však jen část z nich se dostala do širšího oběhu. Během devadesátých let se řady romských spisovatelů rozšířily o další autory, z nejznámějších například o *Ilonu Ferkovou* (nar. 1956) a *Gejzu Horvátha* (nar. 1948).

Helena Sadílková

Akce a reakce

Reakce na články L. Novosada a M. Kantůrkové ze Splav!u č. 2/2004

Texty *Sluncem přestáváme si být jistí*, *Volí obličej bolí* a *Chci být i kýmisi* čten nás nadzdvihly z trávy (židli jsme neměli). Všechny výše zmíněné články oplývají jedněmi z nejhorších žurnalistických nešvarů:

- 1) hodnocením bez sebemenšího náznaku relevantní argumentace,
- 2) pouhým opakováním názorů autority porotců
- 3) a především tzv. psaním od stolu.

Ano, kritik má mít od autora odstup, ale při psaní těchto textů to redaktori Splav!u přehnali. Nemluví ani s jedním z nás a naši podobu znají jen z předávání ocenění. Je tedy otázka, z čeho vydedukovali, že: „... jaký údiv, když člověk hledí do tváře oceněných! Všechna ta krivda a nepravda! Básník nemá být ublížený.“

Kritika porotců nám neublížila. Naopak doufáme, že pomůže, jak jsme řekli i Veronice Forkové a Stanislavu Rubášovi (porotci kategorie poezie). Jejich kritika byla totiž inteligentní, což o titulku „Volí obličej bolí“ říci vskutku nemůžeme.

Skutečně by letošnímu Splav!u prospělo více racionálna stojícího na solidních základech argumentace než na pojmovém patosu, vzletné rozhořčené kritice a ničím nepodložené psychologii.

Nechceme snižovat hodnotu přednesu žákyň základní školy z Trutnova, které naše – podle M. Kantůrkové – průměrné texty oživily. Přesto si nemyslíme, že patnáctiletá dívka dokáže věrohodně reprodukovat intenzivní milostný zážitek dospělé ženy, vtělený do intimní poezie.

Nikoleta Csóková, Nela Hanelová, Marta Jirousová, Ondřej Sysel, Michal Tejček

Mým básníkům

Ještě předtím, než jste odevzdali svou „stížnost“ do redakce, jsem vyslechla některé výtky na zahradě Šrámkova domu asi dva metry od vašeho stolu, takže bylo a je také možné, abyste i Vy mluvili se mnou. Komunikace ale zatím pokračuje v psané podobě. A teď to vezmeme od začátku.

Stěžujete si, že mé dva články jsou „hodnocením bez sebemenšího náznaku relevantní argumentace“, „pouhým opakováním názorů autority porotců“, „psané od stolu“ – nejsem kritik, psala jsem recenze, které vyjadřovaly můj osobní názor a dojem z vnímaného. Všechny vaše texty jsem pečlivě přečetla a u obou dvou událostí jsem byla přítomna na místě. Sama můžu obhajovat své dva texty, Lukáš svůj postoj určitě také rád vyjádří.

O názor autorit jsem se opírala právě a proto, že se s ním můžu absolutně ztotožnit – viz mé hodnocení ve Splavu č. 2 na str. 7 „Nic špatného, nic dobrého“, nic **překvapivého**, a za tím si stojím. Jaké mám právo hodnotit vaše psané texty? Jako kdokoliv jiný, a kromě toho sama velmi dlouhou dobu píše poezii a zkušenost se Šrámkovou literární soutěží není moje první. Myslím, že mojí povinností není rozebírat vaše texty po stránce tematické či formální, i když i to by (pokud by to někoho zajímalo) bylo možné – ale to je snad opravdu práce lektorského sboru.

Připadá mi, že z mých reakcí Vám nejvíce vadilo vyzdvižení interpretace nad psanými texty. Vy sami jste byli přítomni? Ony „patnáctileté dívky“ totiž opravdu velmi citlivě a **překvapivě** (co víc k tomu říci – kdo to vnímal jinak, nechť se o to podělí) dodaly vašim textům onu **věrohodnost**, kterou jsem při čtení postrádala. A slova znamenají to, co znamenají. Víc dnes nedodám, loučím se s Vámi a na viděnou!

Marie Kantůrková

Okurková sezóna I.

Jsem rád, že jsme na Sobotce začali žít společně. Že se sobotečtí domáci ptáci nenechají zahanbit nocemi, „v nichž kokrhají kohouti“, a ozvou se ještě zvečera. Odcituji z jejich oprávněné reakce (viz výše) na můj nedělní článek *Volí obličeje bolí*: „Skutečně by letošnímu Splav!u prospělo více racionálna stojícího na solidních základech argumentace než na pojmovém patosu, vzletné rozhořčené kritice a ničím nepodložené psychologii.“ Tohle je zajiště přesné vystižení problému splavácké redakce. Samotná kvalita textu a jeho vztah ke skutečnosti nás samozřejmě nezajímá. Spíše nám překáží v růžových vzpomínkách. Stejně tak „hodnocení bez sebemenšího náznaku relevantní argumentace“ anebo „pouhé opakování názorů autority porotců“ anebo „především tzv. psaní od stolu“. Ono je to smutné, ale redakce Splav!u skutečně neumí, než si sednout ke stolu a o všem od něj psát. Je to doposud jediné místo, kde jsou všechny počítače a možnost pracovního klidu.

Také rozumím a chápu, že pouhé opakování „názorů autority porotců“ (obrat hodný názvu sbírky) je důvod zakázat redaktorům časopisu kokoli. Čeští básníci by snad byli rádi, kdyby historie zapoměla inteligentní kritiku Veroniky Forkové a Stanislava Rubáše? Zvlášť když doufají, že jim taková kritika může jenom pomoci v další tvorbě? Věřím, že ne. A už jen na okraj připisují, že ohlednutí a permanentní připomínání minulého do recenze i kritiky vedle vlastního soudu patří, alespoň do té chvíle, než přestaneme svorně volat po demokratickém dialogu. Stejně jako recenze je i báseň rozhovor mezi texty, čtenáři a autory. Autory jsou i kritici z odborných porot sobotecké literární soutěže, a proto si pochopitelně zaslouží svůj prostor na stránkách Splav!u. Marie Kantůrková svými články demokratické principy potvrzuje. Má glosa už patří jinam.

Znovu cituji z reakce: „Ano, kritik má mít od autora odstup, ale při psaní těchto textů to autoři Splav!u přehnali. Nemluvili ani s jedním z nás a naši podobu znají jen z předávání ocenění.“ Nedovedu vypsat, jak moc jsem poctěn, že znám alespoň podobu nových českých básníků. Že si za konkrétní text mohu dosadit konkrétní obličeje a ještě se tím chlubit. Kolik dalších se ke mně může přidat? Také se tu rád přiznávám ke své hlouposti. Poprvé v životě jsem pochopil, že báseň je celá a hotová teprve tehdy, promluví-li si o ní čtenář s autorem. Ještě mě to nenapadlo, ale to je ono! Stanovisko nabízené novými básníky je převratné, neboť zahazuje znalost dějin a tedy i literatury (pomíjím otázku, odkdy je současnost historií) a naopak vždy přináší jenom nové a nutně originální texty, avšak

ve výsledku zbytečné, protože se jistě záhy – a sice hned po smrti vykládajícího autora – stanou nepotřebnou historií. Nač taky čist mrtvého Šrámk? Obdivuji, s jakou odvahou se všichni moji kritici hrabají zaživa pod zem. Ale zároveň jim děkuji, že mi definitivně vysvětlili, jak moc jim nejde o dílo, nýbrž o sebe sama a napršený nos.

Lukáš Novosad

Druhou část odpovědi Lukáše Novosada uveřejníme v úterním Splav!u.

Přednáška M. Šulckové

Ve slušně zaplněném sále spořitelny přednesla včera Mgr. Martina Šulcková z Ústavu slavistických a východoevropských studií pražské Filozofické fakulty Univerzity Karlovy přednášku o česko-slovenských literárních vztazích. Přednášející velmi rychle překonala úvodní rozpaky, k nimž přispěl i nepřiměřený hluk v sále, a nepočítáme-li několik prvních únavně nastavovaných vět vyplněných parazitními slovy, předvedla velmi slušný řečnický výkon. Posluchačům bylo zprostředkováno mnoho zásadních informací a skoro se chce říct, že potlesk po přednášce byl nezasloužený nesmělý.

Přednášející upozornila na věc, která se zhusta přehlíží: na oboustrannost česko-slovenských literárních vztahů, na to, že kulturní vlivy proudí oběma směry. To ovšem neznamená, že ve vzájemných vztazích nepanuje jistá asymetrie, ať už ji pozorujeme dnes, kdy je na Slovensku vyšší poptávka po české beletrii než po domácí, nebo v minulosti, kdy se Slováci v dobách útlu svého národa přimykali v literárních projevech k češtině a Češi – někdy snad s přílišným syndromem staršího bratra – organizovali akce na jejich podporu. Tento pocit přerůstá u mnoha Čechů v suverénní jistotu, že Slováci jsou zaostalý národ na periferii Evropy. Jako ilustrace rozdílného vnímání druhého národa může sloužit fakt, že v českých dějinách literatury (u Vlčka, Nováka) bývají slovenští autoři – dostane-li se jim vůbec místa – zpracováni ve zvláštních kapitolách odděleně od autorů českých, zatímco slovenští literární historikové (např. S. Šmatlák) zařazují do svých souhrnných prací kapitoly o česko-slovenských vztazích.

Martina Šulcková všem sáhla do svědomí.

Přednášející představila čtyři hlavní okruhy zkoumání česko-slovenských literárních vztahů. Zatímco bádání o tvůrčích podnětech autorů a literárních směrů se věnuje především slovenská literární věda, hledání motivů ze života druhého národa logicky převažuje v Čechách (srv. studie o A. Heydukovi). Poslední dva okruhy jsou orientované praktičtěji – týkají se jednak distribuce děl české literatury na Slovensku a naopak, jednak překládání.

Vedle tohoto teoretického návodu k uchopení problematiky byly v přednášce průběžně uváděny různé dílčí zajímavé informace. Dozvěděli jsme se o slovenském specifiku: pravidelně vydávaném sborníku nejlepších povídek (podobnou antologii v Čechách postrádáme!). A určitě není obecně známé, že Palackého a Šafaříkovy *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie* vyšly v Bratislavě, protože pražskému vydání bránila autorita Dobrovského.

Martina Šulcková všem sáhla do svědomí: Kdo ví, kdo byli Tablic, Transcius nebo Nudožerský? Jsme hluboce dehistorizováni. Umíme stále méně slovensky, Češi mladší dvaceti let mají problém rozeznat slovenštinu od polštiny. I když nám nová média nabízejí možnost denně sledovat zprávy v mnoha jazycích, nenacházíme ve své malosti důvod komplikovat si život. Ač je to paradoxní, před dvěma staletími se lidé domluvili více jazyky než dnes. Nežili v jazykově homogenním prostředí a praxe je naučila nehrát si na pupek světa a domluvit se se sousedem. Středoškolským učitelkám a učitelům byla nastavena vysoká laťka. Znalost slovenské literatury se mezi studenty rychle zhoršuje. Přednášející se – i když jen velmi nesměle – dotkla problému výuky literatury a zdůraznila, že je mladou generací nutné přivést k textům. Přestává být důležitá znalost slovenštiny, slovenské autory překládáme. Co jiného dělat za situace, kdy uchazeč o studium slovakistiky na FF UK není schopen jmenovat jediného slovenského spisovatele období humanismu a baroka?

Problém čtenářského a nakladatelského nezájmu o slovenskou literaturu Martina Šulcková nejlépe ilustrovala vlastním příkladem: Je ráda, že v Česku může vyjít „aspoň“ kniha Michala Hvoreckého, soudobého velmi populárního slovenského prozaika, a přeložila ji, ač se sama věnuje starší slovenské literatuře.

Jak již bylo řečeno, přednáška přinesla jak podnětnou teoretickou koncepci, tak i řadu dílčích informací. Mladá přednášející velice zdařile nahradila původně ohlášeného doc. dr. Rudolfa Chmela, literárního vědce a věčně zaneprázdněného slovenského ministra kultury.

František Martínek

Dvorana mluvené obskurnosti

Pořad se skrýval pod nevinným názvem *Gabriel Gössel: Stará deska, aneb Poslechový pořad archivních gramofonových nahrávek*. Jan Smolka rozčlenil pásmo nahrávek z archivu Gabriela Gössela do několika témat a průvodním slovem se postaral o jejich logickou provázanost. Velký prostor přitom věnoval kusům, které se z různých důvodů časem staly poněkud komickými.

Již úvodní báseň Vítězslava Nezvala *Zrod gramofonové desky*

v podání samotného autora, dle dobových zpráv notně posilněného alkoholem, naznačila, že pan Smolka při výběru soustředil svou pozornost na kuriozity, které by mohly zaujmout i diváka, který se v tématu úplně neorientuje. Tuto koncepci zvolil možná s ohledem na fakt, že se téma gramofonových nahrávek na Šrámkově Sobotce objevilo poprvé. Z dalších zajímavostí nelze nezmínit tklivé *Klubičko* v provedení Františka Smolíka, otrocky obrázek po obrázku převedenou adaptací komiksu *Rychlé šípy*, úryvek z dobového kabaretu, za který by se možná zastyděl i leckterý současný televizní bavič, nebo epos glorifikující spojenecké vojáky při vylodění v Normandii, pocházející z pera tehdy sedmnáctiletého Pavla Kohouta.

Čas byl bohužel stejně jako k obsahu nemilosrdný i k technické stránce a mluvené slovo se leckdy ztrácelo v množství šumu. Všechny nahrávky sice byly k dispozici v digitálním formátu, a bylo tudíž možné se pokusit o jejich softwarové vyčištění, tím by však ztratily svou autenticitu a velkou část svého vnitřního kouzla. Je tedy dobře, že se pan Smolka o nic takového nepokoušel.

V závěru pan Smolka připustil, že by se poslechový pořad mohl na Šrámkově Sobotce v budoucnu opakovat, případně by se mohlo vytvořit pravidelné okénko. Přes nevysokou návštěvu je pravděpodobné, že své příznivce si letos našel.

Ondřej Šmejkal

Když se patos setká s etosem

Slavnostní zahájení patří ke každému festivalu naprosto neodmyslitelně. Ani Šrámkova Sobotka není v tomto ohledu výjimkou, dá se však říci, že letošní ročník přece výjimečný byl. Vznikla totiž velmi odvážná (a vzhledem k střídavému počasí i velice riskantní) idea – místo v tradičním dějišti slavnostního zahájení, sálu spořitelny, se podle plánu měla podstatná část zahájení odehrát pod širým nebem.

„Když se Josef [Šlerka] převlékne do klaunského kostýmu, dopadne to vždycky dobře,“ tvrdil jeden ze členů redakce již před začátkem celé akce. A skutečně, jak on ve svém oblíbeném kostýmu, tak i Jan Rolník v kostýmu principála byli vynikající.

„Sobotický cirkus“ byl zahájen krátkým vystoupením v sále spořitelny, poté se obecenstvo spolu s herci odebralo na Šolcův rodný statek. Zde byla mezi humornými dialogy recitována báseň *Zúgó* a poté *Kam ein Brief*, což zaslouženě vzbudilo velký ohlas.

První problematický bod zahájení nastal na plácku mezi Šolcovým statkem a zahradou Šrámkova domu. Průvod účastníků festivalu byl zastaven policií a nebytí průbojnosti a nezastrašenosti mladých studentů, kteří za skandování sloganu „Máme knihy v ruce!“ prolomili policejní zátaras, byl i rozpuštěn. Na zahradě Šrámkova domu byli představeni lektori, kteří zarecitovali Morgensternovu báseň, která byla ovšem většinou publika zaměněna s lidovou písní. Z „rybího zpěvu“ se tak nečekaně stal „krásný zámek nedaleko Jičína“. Krom této malé nesrovnalosti se však již dále vše odehrálo podle plánu. U kašny na náměstí tak starosta slavnostně předal Sobotku festivalovým účastníkům, průvod pak pokračoval směrem k Parmiggianiho Domu pod měsícem a odtud na sobotecký hřbitov. Cestou byl ještě oživlý Fráňa Šrámek, geniálním způsobem ztvárněný Radimem Kučerou, přepaden dětmi se samopaly a pistolemi. Po srdceryvném dialogu šaška a principála o nesmyslnosti válek a

umírání došlo u slabších jedinců i na slzičky.

„Když se Josef Šlerka převlékne do klaunského, dopadne to vždycky dobře.“

Slavnostní zahájení bylo zakončeno u brány městského hřbitova, kde po odchodu Šrámků se spanilou slečnou a slovech: „Co je ještě důležitější než život a smrt? Láska!“ došlo na slzičky i u jedinců psychicky odolnějších. Doufejme jen, že toto zahájení není pouze symbolickým, ale nasadilo i kvalitativní hranici, kterou ostatní představení budou udržovat a zvyšovat.

Jan Chromý

Začínáme Ortenem

... Můj milý čtenáři, jsi-li nešťasten, je mi to líto a připravil jsem Ti pláč, máš-li chuť se radovat, chyt se několika veselostí. . .

Jiří Orten

Zahájení 48. ročníku Šrámkovy sobotky skončilo před branami hřbitova, kde nás opustil Fráňa Šrámek. Za nimi nás očekával někdo jiný – básník Jiří Orten. Začínám psát tento text, který měl původně popisovat „poetické hřbitovní odpoledne“, ale dneska už dál psát nechci. Co kdyby pokračoval někdo jiný? Následující prázdná stránka nechť Vám je inspirací. . .

P.S.: Napsané zanechávejte v redakci.

Marie Kantůrková

Dvořák téměř neměl nedostatku

Jemnocitná ouška toho, kdo se vrátil znechucen vrzáním potulného umělce ve slamáku z pochodu po Sobotce a okolí, dostala ještě jednu šanci. A komu nešla z hlavy Smrt od Parmiggianiho skulptury, dostal krásnou příležitost k rozjímání nejen o posledních věcech člověka. Včera v podvečer zpíval Richard Novák za varhaního doprovodu Zdeňky Nečesané v kostele sv. Máří Magdaleny duchovní písně Antonína Dvořáka.

Pro několik šťastlivců, kteří seděli v prostředních lavicích kostela, měl ovšem tento duchovní podvečer svůj první vrchol ještě před zahájením koncertu. Jakýsi nadšený teolog-amatér tam svému méně zkušenému kamarádovi pěkně přístupně vyložil základní otázky víry: o voplatce, vínu, farářích a Husovi a o tom, že žena je jedinej tvor na světě, kterej rodí v bolestech, protože jsme se poličili.

Nebylo tedy téměř co dodat, snad už jen něco o tom Dvořákovi. Toho se chopil místní pan děkan a připomněl sté výročí jeho úmrtí spolu s patnácti výročími dalších českých skladatelů. Šrámkova Sobotka se včerejším koncertem k oslavám připojila, jakož i k projektu Česká hudba 2004.

Pak se do zvuků bušení kladiva, doléhajících zvenku do kostela, přidala Z. Nečesaná a po pár taktech i R. Novák s Ave Maris Stella, následovanou Hymnem na Nejsvětější Trojici a Ave Maria. Po nich přišlo hlavní číslo podvečera, Dvořákovy Biblické písně.

S Dvořákovým pobytem v Americe si našinec spojuje hlavně dvě díla: Devátou symfonii a „Americký“ kvartet. Biblické písně jako by z této řady vybočovaly, rozhodně z nich není cítit to opojení Novým světem. Dvořák je napsal z úplně jiného podnětu – poté, co se dozvěděl o smrti svého otce. Je to niterný, vznešený a zároveň pokorný cyklus deseti žalmů. A takový byl i ve vynikajícím podání včerejších interpretů. Není se ostatně čemu divit: Richard Novák, člen brněnského Národního divadla, se interpretací Dvořákovy duchovní hudby zabývá už přes padesát let. A Zdeňka Nečesaná jej doprovodila velmi citlivě, ať už mocnou gradací v první písni (97. žalm), nebo „pärtovským“ podbarvením písně osmé (25. žalm). Křehká rovnováha mezi zpěvem a varhanami trvala od prvního do posledního tónu.

Prožitek z koncertu snižovalo jen to, že Richardu Novákovi nebylo příliš rozumět. Málo platné, doba je zlá, mravy upadají a žalmy se nazpaměť učí dnes málokdo. Proto by bylo ku prospěchu věci, kdyby se posluchačům dal text těch deseti žalmů k dispozici. Když už by je to nepřimělo k rozjímání, mohli by se alespoň radovat z objevu, že identifikovali, odkud je to „nebudu mít nedostatku“, co zpívá půvabná Libuška Šafránková v krematoriu ve filmu Kolja. To by ale musela být někde v Sobotce k dispozici alespoň jedna Bible kralická, z níž Dvořák vycházel. Ptal jsem se po ní i na faře, abych čtenářům ocitoval kousek toho, o co přišli. Pan děkan bezelstně odpověděl ze svého okna v druhém patře: „My to nepoužíváme.“ Zbývalo jen dodat: „Sobotka už je od 18. století čistá!“ – Cesta ekumény bude ještě dlouhá a trnitá.

O druhou píhu na kráse se postarali posluchači přicházející a odcházející během koncertu. Dlouhá a trnitá bude asi i cesta kultury poslechu.

Jan Hon

Ženich

Hra maďarského autora v maďarštině. Počátek minulého století. Na začátku režisérka hru i divadlo uvedla slovensky: hra o mladé dvojici, která se chce vzít, ale nemá peníze. Tedy aktuální téma, zdá se.

Na jevišti paravány, vše kolem stolu. Konverzační komedie. Divák, který neumí maďarsky, sleduje akci, chytá se mezinárodních slov. Snaží se porozumět výrazům tváře, gestům, předmětům. A možná proto, že gesta jsou tak výmluvná, předměty popisné a na tvářích herců je jasně čitelný smutek, radost, utrpení. . . divák porozumí. Aktuální téma se mění spíše na nadčasové, inscenace zůstala na počátku dvacátého století. Přemýšlím: Porozuměl-li divák příběhu, byl vůbec ještě donucen přemýšlet nad něčím jiným?

Venku před divadlem stojí skupinky lidí a dohadovaly se o tom, zda pochopili, o čem to bylo. Přemýšlím: bylo to o jazyce, porozumění, o komunikaci. Nechtěla bych tuto inscenaci vidět v češtině.

Lucie Ferenzová

Magyar
Vőlegény

Včerejší představení maďarského divadelního souboru És Színház s titulem *A vőlegény* (Ženich) bylo sobotecké unikum. Bylo totiž hráno ve starobylém středoevropském jazyce, který je ovšem všem ostatním Evropanům natolik cizí, že také včera v Sobotce mohlo velmi snadno dojít k naprostému nedorozumění. Nicméně podle reakcí publika a podle svého vlastního prožitku se domnívám, že k němu nedošlo. Přispěly k tomu kvality souboru i obecně předpokladatelné schéma hry. A napomohlo i několik slovenských vět, které na úvod mile domácky pronesla režisérka Csilla Szabó. Mimo jiné vyzvala diváky, aby hru sledovali s „otvoreným srdcem a otvorenými očami“. Učinila jsem tak a hra pro mě byla příjemně detektivním pátráním po významu. Ten se mi nakonec více méně podařilo objevit. A potvrdily mi to i laskavé členky divadelního souboru, jimž jsem svou verzi příběhu převyprávěla. Ony pak doplnily detaily. Takže zde je kostra hry Ženich (tak schválně, co jste zachytili):

Nebohatá rodina se snaží provdat dceru Kornél. Na nastraženou bábovku a půvaby kypré Kornél se chytí zubní lékař Fox(?). Když se však projeví pravá finanční situace rodiny, zubař začne couvat. Brání se i projevům lásky samotné Kornél a nakonec sám přiznává barvu. Povolání stomatologa pouze předstíral, aby snáze ulovil bohatou nevěstu. Kornél je zdrcený a pokouší se zapomenout. Vybírá si bohatého ženicha, což rodině vyhovuje, pouze sestra Mariska se bojí o Kornélino štěstí. V tomto okamžiku opět zasahuje do hry falešný zubař, který zjišťuje, že Kornél opravdu miluje a nestojí již o peníze. Pod nátlakem jeho citů kapituluje i Kornél, zavrhne majetného nápadníka a podává ruku tomuto chudému, leč milovanému muži.

Čili biedermeierovská mýdlová operetka, naštěstí ne úplně hloupá, hlavně díky dramaturgii a chytrým režisérským zásahům Csilly Szabó. Ta nechala působit gesta, jímž ironicky podbarvila některé příliš sentimentální scény. Celkově se jednalo o nesložité drama s očekávatelným vývojem. Tím spíše jsme si mohli užít hereckých výkonů, na amatérský divadelní soubor velmi solidních. Drama-

Europa

Až napočítám do tří, ponoříte se do tajemného filmu Larse von Triera. Jedna. . . dvě. . . tři.

Jste mladý Američan německého původu Leopold Kessler. Je říjen roku 1945 a jako idealista se vydává do Německa, kde vám strýc sehnal místo průvodčího jídelních vozů společnosti Zentropa.

Až napočítám do tří, zamiluje se do vás dcera majitele firmy. Jedna. . . dvě. . . tři. Otrásají vámi poměry v poválečném Německu. Všude trosky, hlad a neštěstí. Němci vraždí Němce. Werwolfové popravují Němce loajální s Američany. Němci loajální s Američany popravují werwolfy. Američané vydírají Židy, protože potřebují peníze a beztržnost vhodných Němců.

Až napočítám do tří, dostanete se doprostřed ozubeného soukolí, které vás spolehlivě rozdrtí. Jedna. . . dvě. . . tři. Nerozhodní prohrávají předem a rozhodným rozhodnost nepomůže.

Europa je filmem, který svého autora nezapře. Milostná romance balancující na hraně kýče, depresivní vyličení prostředí, osudů postav i myšlenek a dokonalé obrazové ztvárnění, které připomene filmy z doby, kdy se odehrává. Při prvním zhlédnutí si nejste jisti, jestli nesledujete některý ze starších filmů Alfreda Hitchcocka nebo Davida Leana. Ano, tak nějak by patrně natočil ve čtyřicátých letech Alfred Hitchcock film podle námětu Franze Kafky.

Kafka se v úvahách o tomto filmu neobjevuje náhodou – zpočátku je dokonce možné mít dojem, že sledujete *Ameriku* naruby. Mladý muž neotrkaný životem přijíždí za oceán, aby nastoupil práci u svého strýce. . . Kafkovská atmosféra – pokud tak chceme označit pocit zážitku absurdity a drtivé tísně – pak provází celý film záběr po záběru.

Pokud tedy máte rádi idylky o silných mužích, kteří zachraňují slabé a krásné blondýnky ze spárů padouchů a vždycky spočinou v jejich náručí za zvuků hudby, pak vás patrně dnešní film neuspokojí. Pokud vám ovšem není cizí dívat se na film o lidech a jejich starostech a slabostech, jste vítáni a Trierův film je právě pro vás.

Až napočítám do tří, zapamatujete si, že film promítáme dnes ve 21.30 v Městském divadle. Jedna. . . dvě. . . tři. . .

Ing. Jan Smolka

Dílny

Drobníčka k (vlastní) pracovní morálce

Nechodte pozdě – nepřijďte včas. Nechodte pozdě – varuji vás! A co tak strašného stane se, ptáte se? (*zařvat*) Přijdete pozdě! Má ruka třese se. Má ruka třese se, když toto píšu (v tištěné podobě to ovšem nelze rozeznat), protože nikdy už, protože nikdy už, protože nikdy! (*poslední hlásky polyká pláč*)

Ne, opravdu. Dejte si na to pozor, ano? Snad teď, vytápění mládím se dosud usmíváte a házíte podobná dobře míněná upozornění za hlavu, ale jen počkejte, až budete vychládat, až budete zábst a zchromlí vyčkávat svůj sebezánik, pak, s vědomím, že nemáte na co vzpomínat (kvůli vaší zasrané opozdilosti a lajdáctví), zaniknete dřív a v příšerných, ale opravdu příšerných křečích!

A nyní k dílně: jsou tam dva trojúhelníkové (!) stolky a nízké židličky a plátěný veselý domeček, kam leze hlavně Radek – největší nezbeda ve skupině, který za skutečné zájmy společnosti považuje „orál“ a „anál“. Zřejmě měl na mysli lidovou slovesnost a staré písemnosti. Který anál ale zajímá jeho a proč, jsem se nedozvěděla, protože jsem přišla, jak už všichni víte, pozdě. A jedeme dál po rameni: Oto má vzácný hlas – baryton bas. Iva si vybrala text k tématu! A Honza? Ne. Víte, co udělal? Zhotovil hotové! To jsme se nasmáli – jak povedeně provedl Vlkodlaka. Dutání neslyšels. Jan je macha.

svědkyně Vrzákova Ivana Bedna Myšková

O srdíčkách

I byla jedna chaloupka, ve které tlouklo šest nedočkavých srdíček. Snažila se cosi říci, jen nevěděla jak. Byla to srdíčka mladá, odvázná, ale nezkušená. Jak mají tlouci, aby byla slyšena? Rozeznít je dokáže jen silné srdce Davida Kroči...

Davidoffci

Dílnové vyzvánění Dagmar P. vyložené Michaelou Ó.

Věroluní

Dnes nakreslím počátek
spirály po níž se vydávají
ústa forem – Orten

Jsem pí Pseudošrámková
odhalena po dvou letech
zamilovala jsem se do pláče
Jeremiáše. . .

P.S.

A teď, ty, který umíš po stranách škobrtat
ladit a zahřívát, věz, že ti píše verše přes šrámy
tvůj Mandelštam.

Tato báseň je autorčiným subjektivním zhodnocením prvního dne práce v recitační dílně. Ujasněme si některá fakta:

„Věra“ – křestní jméno lektorky,

„dnes“ – shifter, zde 4. 7. 2004,

„spirála“ – šroubovice, naznačená lektorkou ve vzduchu pro ilustraci předpokládaného vývoje frekventantů dílny,

„ústa forem“ – metafora,

„Orten“ – český židovský básník,

„pí Pseudošrámková“ – fiktivní postava, procházející se předchozími dvěma ročníky ŠS,

„pláč Jeremiášův“ – emocionální projev starozákonního proroka,
„P.S.“ – post skriptum,
„Mandelštam“ – kmen mandlovníku.

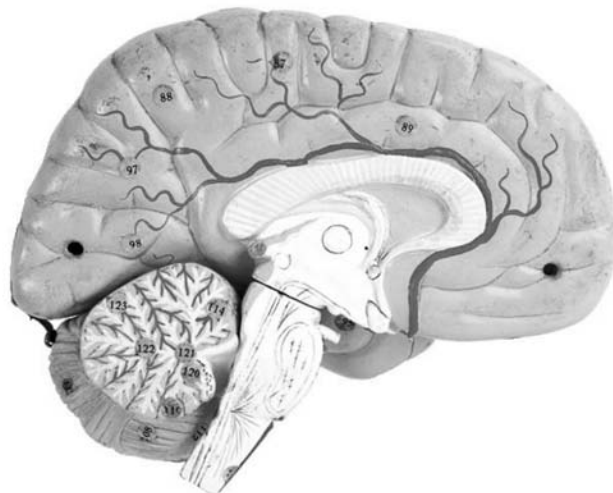
Dagmar Plamperová, Michaela Otterová

CONNECTING PEOPLE

KAŽDÝ DEN
OD PŮL DRUHÉ DO PŮLNOCI
V ZAHRADE ŠRÁMKOVA DOMU

**ODHALTE SVÉ MYŠLENKY
V DISKUZNÍM KLUBU**

**ZAHRADE ŠRÁMKOVA DOMU
16:15**

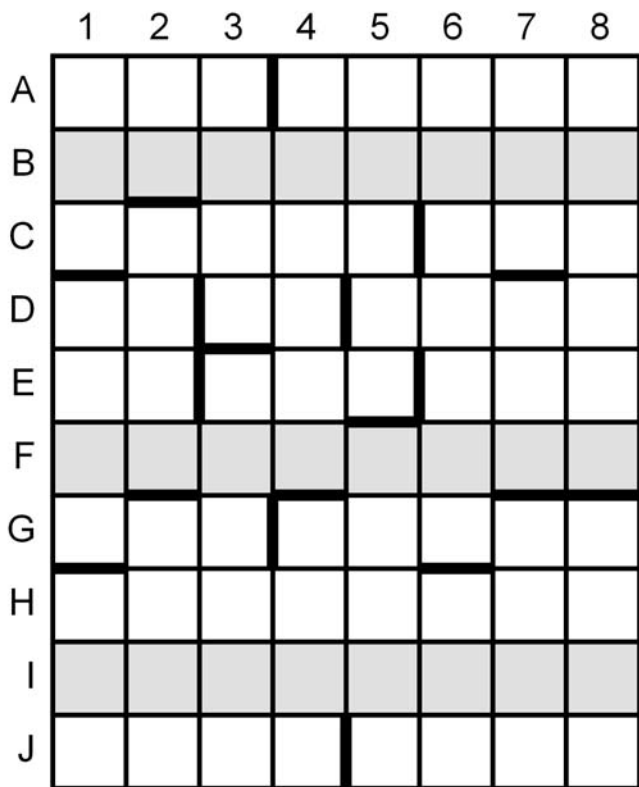
SPLAV!

Křížovka

Dnešní křížovka je spojena s malým kvízem. Populární sobotecký klaun Josef Š. podstoupil nedávno drastický operační zákrok. Vaším úkolem je uhodnout, čeho se zákrok týkal. V tajenkách naleznete tři možnosti. Úspěšní řešitelé budou opět zařazeni do závěrečného slosování o věcné ceny.

Vodorovně: A: opravná loď, metrosexuál; B: *tajenka*; C: těžko míchatelná, zkr. romské cizinecké infanterie; D: počítačová tomografie, oni, tlustý moučný . . . ; E: značka vápníku, tvoji, anglicky „zákaz“; F: *tajenka*; G: zkr. Prahy, popravčí meč; H: skvěle vystřelit na bránu (expr.); I: *tajenka*; J: vládce českomoravských korupčníků, úplně normální biblická postava

Svisle: 1: daň z přidané hodnoty, Sojuz, národní požární ochrana; 2: logická spojka (angl.), mormonská bašta, německy „půl“; 3: hrad v blízkosti Sobotky, lokální country kapela; 4: . . . kantiléna, početní jednotka předškoláků; 5: rotuje, fáze ženského orgasmu; 6: lotr, srbsky syn; 7: atd., genitiv plurálu slova „rána“, výklenek ve zdi; 8: misionářská poloha (poet.), francouzsky NATO

